

KIERKEGAARD'A GÖRE NESNEL VE ÖZNEL HAKİKAT AYRIMI BAĞLAMINDA VAROLUŞUN NELİĞİ

Sebile BAŞOK DİŞ*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 11 Haziran 2021, **Kabul Tarihi:** 14 Eylül 2021, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2021, **Atf:** Başok Diş, Sebile. "Kierkegaard'a Göre Nesnel ve Öznel Hakikat Ayrımı Bağlamında Varoluşun Neliği". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/2 (Eylül 2021): 705-732.

<https://doi.org/10.33415/daad.951017>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 11 June 2021, **Accepted:** 14 September 2021, **Published:** 30 September 2021, **Cite as:** Başok Diş, Sebile. "Whatness Of Existence Within The Context Of Distinction Between Objective And Subjective Truth According To Kierkegaard ". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 21/2 (September 2021): 705-732.

<https://doi.org/10.33415/daad.951017>

Öz

19. yüzyılın önemli filozofları arasında yer alan ve etkisini 20. yüzyılda yoğun biçimde gösteren Kierkegaard, felsefeye varoluş kavramı başta olmak üzere bu kavramdan ayrı düşünülemez olan öznel hakikat, seçim, karar ve sorumluluk gibi geleneksel felsefe tarafından dikkate alınmayan bazı kavramları dâhil etmiştir. Kierkegaard, kendi çağını eleştirel bir şekilde değerlendirmiş ve bu dönemde yaygın olan kimi tutum ve anlayışların yanlışlığını göstermeye çalışmıştır. Onun eleştirilerinin merkezinde nesnel hakikat olarak adlandırdığı nesnel bilgiye, bilme edimine, bilime, bilimsel yönteme, tefekküre ve soyut düşünceye verilen aşırı değer vardır. O, tüm bunları insan varoluşu açısından ele alır ve bunların insan varoluşunu gerçekleştirmede ne tür bir katkısı olduğunu soruşturur. Bu çalışmada Kierkegaard'ın öznel hakikat ve nesnel hakikat arasında yaptığı ay-

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türk-İslam Düşüncesi Anabilim Dalı, sebile_basok2000@yahoo.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-1960-697X>.

rımdan hareketle onun hakikat ve varoluş anlayışının ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Eylem, Seçim, İnanç, Sokrates

Whatness Of Existence Within The Context Of Distinction Between Objective And Subjective Truth According To Kierkegaard

Abstract

Kierkegaard, who was among the influential philosophers of the 19th century and showed his influence in the 20th century, included some concepts that were not taken into account by traditional philosophy, such as subjective truth, choice, decision and responsibility, which could not be considered apart from this concept, especially the concept of existence. Kierkegaard critically evaluated his own age and tried to show that some of the attitudes and understandings prevalent in this period were wrong. At the centre of his criticisms is the excessive value placed on objective knowledge, the act of knowing, science, scientific method, contemplation, and abstract thought, which he calls objective truth. He considers all these in terms of human existence and inquires what kind of contribution they have in realizing human existence. This study aims to reveal Kierkegaard's understanding of truth and existence based on his distinction between subjective truth and objective truth

706 | db **Keywords:** Knowledge, Action, Choice, Belief, Socrates

“Hayat çözülecek bir problem değil, yaşanacak bir hakikattir.”¹

“Life is not a problem to be solved, but a reality to be experienced.”

Giriş

19. yüzyılın önemli filozoflarından biri olan ve varoluşçuluğun kurucu ismi sayılan Kierkegaard, varoluş konusunu felsefesinin merkezine taşıyarak kendisinden sonra gelen pek çok filozofu etkilemiştir. Onun çalışmalarının bir neticesi olarak insan hayatındaki seçimlerin önemi, bu seçimleri mümkün kılan özgürlük, özgürlüğün beraberinde getirdiği kaygı ve sorumluluk gibi insan hayatında oldukça önemli olan bazı unsurlar birçok filozof tarafından felsefi bir problem olarak görülüp ele alınmaya başlamıştır. Bu nedenle Kierkegaard'ın varoluşçuluk geleneği içindeki kurucu yeri yaygın bir şekilde kabul edilmektedir.

¹ Søren Kierkegaard, *Hayat Çözülecek Bir Problem Değil, Yaşanacak Bir Hakikattir*, çev. Hamza Celâleddin (İstanbul: Destek Yayınları, 2020), 49.

Kierkegaard'ın varoluşçuluk üzerindeki etkisini bu geleneğin adlandırılmasında dahi görmek mümkündür. “*Varoluş felsefesi*” terimini Karl Jaspers'ın kullanmasına rağmen “*varoluşçuluk*” terimini kullanan kişi J. P. Sartre olmuştur.² Sartre ise Kierkegaard'ın hayatın her anında karşımıza çıkan “*ya/ya da*” seçimleri ile kendimizi yeniden şekillendirdiğimiz insana has oluş halini belirtmek için kullandığı “*varoluş*” terimini bu anlamıyla ondan almıştır.³ Kierkegaard'ın varoluş felsefesine katkıları tartışmasız olsa da varoluşçuluğun kaynaklarını, insan problemini etik çerçevede ele aldığı için Sokrates'e kadar geri götürülenler de vardır. Ayrıca kimilerince Stoacılar ve Aziz Agustinus'a da varoluşçuluğun tarihi içerisinde yer verilmektedir.⁴ Varoluşçuluğun kaynaklarından bahsedilirken anılması gereken bir diğer isim de seçim, eylem ve kendini gerçekleştirmenin önemini anlatan Nietzsche'dir. Nietzsche ile Kierkegaard arasında hem çok büyük benzerlikler hem de çok büyük karşıtlıklar vardır. Bu nedenle onların “*kutuplar kadar birbirlerinden uzak ve ikizler kadar birbirine yakın*” olduklarını söylemekte herhangi bir beis yoktur.⁵ Nietzsche de Kierkegaard gibi hayatın insana getirdiği iç sıkıntısı ve güçlükleri irdelemiş, felsefenin bireyin yaşamıyla ilgilenmesi gerektiği düşüncesiyle felsefeye profesyonel bir uğraşın ötesinde bir rol biçmiştir.⁶

Görüldüğü üzere varoluşçuluk dendiğinde akla gelen isimler, özellikle insan hayatına odaklanan, insanın yaptığı seçimlere, onun özgürlüğüne, sorumluluğuna, kendisini şekillendirmesine, duygularına ve bireyselliğine bir şekilde dikkat çeken isimlerdir. Varoluşçuluğu tanımlamak zor olsa da bu çerçevede onu “*bireyin deneyimini ve bu deneyimin tekilliğini ve biricikliğini insan doğasının temeli olarak gören bir felsefi düşünce ya da akımdır.*” şeklinde tanımlamak mümkündür. Bir başka tanıma göre ise varoluşçuluk, “*varoluşun belli bir özü olmadığı, insanın baştan verili bir doğası bulunmadığı görüşüyle, XX. yüzyılın ikinci yarısında Kıta Avrupa'sında, özellikle de Fransa'da büyük yankılar uyandırmış çağdaş felsefe anlayışıdır.*”⁷

² A. Kadir Çüçen, “Varoluş Felsefesi ya da Varoluşçuluk Nedir?”, *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018), 18.

³ Sarah Bakewell, *Varoluşçular Kahvesi*, çev. Emre Gözgülü (İstanbul: Domingo Yayınevi, 2020), 19.

⁴ Çüçen, “Varoluş Felsefesi ya da Varoluşçuluk Nedir?”, 18.

⁵ H. J. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, çev. Ekin Uşşaklı (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005), 31.

⁶ Bakewell, *Varoluşçular Kahvesi*, 20-21.

⁷ Çüçen, “Varoluş Felsefesi ya da Varoluşçuluk Nedir?”, 19.

Varoluşçuluk, bu şekilde temel ilgisi ve konuları ile Aydınlanma düşüncesinden ayrılmaktadır. Ayrıca varoluşçu filozoflar Aydınlanmanın, akli insanın temel yönü olarak görüp onun diğer yönlerini değersiz görmesine karşı çıkarlar. Kierkegaard da bu konuda diğer varoluşçu filozoflarla benzer bir tavır sergilemiştir. Aydınlanma, doğa bilimlerini kendisine örnek almış ve buna göre bir rasyonalite ve bilgi anlayışı benimsemiştir. Bunun bir sonucu olarak geleneksel ve dinî kabullere karşı düşmanca bir tavır takınmıştır.⁸ Aydınlanma düşüncesinin yaygınlaşması ile akıl ve gözleme büyük bir güven duyulmuş ve bu nedenle en acımasız ve katı sorgulamalardan geçemeyen değerlere inanmak ya da bunlara göre hareket etmek reddedilir olmuştur.⁹ Bu konuda Kierkegaard Aydınlanma düşüncesine tam anlamıyla karşıt bir çizgide bulunur. Kierkegaard, akıl ve ilerleme fikirlerinin baştan yeniden düşünülmesi gerektiği iddiasındadır. Ona göre akla Aydınlanma düşüncesinde olduğu gibi mutlak biçimde değil, yalnızca belli sınırlar dâhilinde güven duyulabilir. Dinin anlaşılması ve iman sıçrayışının gerçekleştirilmesi bakımından aklın hiçbir yardımı olmaz.¹⁰ Oysa Kierkegaard'a göre insanın kendini gerçek anlamda gerçekleştirebilmesi ve en iyi yaşam biçimini seçebilmesi için bu iman sıçraması gereklidir. Dolayısıyla Kierkegaard'a göre insana en önemli konularda yardımı olmayan aklın gücü ve değeri oldukça sınırlı kalmaktadır. İman savunusu ile öne çıkan Kierkegaard, teist ve ateist varoluşçular olarak iki gruba ayrılan varoluşçu filozofların teist grubunda yer alır.

708 | db

Kierkegaard'a göre insan yalnızca bilen bir varlık olmayıp öncelikle yaşayan, hisseden, inanan ve eyleyen bir varlıktır. Akla ve bilgiye öncelik veren felsefe karşısında eylemin bilgi ve fikirden üstün ve öncelikli olduğu iddiasında bulunan Kierkegaard, felsefenin nesnel hakikat ısrarına karşılık öznel hakikat kavramını ortaya koyarak insanî varoluşun nasıl gerçekleşeceği sorusuna yanıt arar. Bunu yaparken de nesnel hakikat kavramı ile bağlantılı olduğu için bilimsel yöntemin sınırlılığına, aşırı tefekkürün yarattığı sakıncalara ve tutkunun insan hayatını anlamlandırmak için taşıdığı öneme dikkat çeker. Bu çalışmada varoluşu önceleyen Kierkegaard'a göre geleneksel felsefenin hakikati nesnel hakikate indirgemek suretiyle va-

⁸ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş – Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, çev. Ahmet Cevizci, (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008), 193.

⁹ Robert C. Solomon, *Akılcılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, çev. Reha Kuldaşlı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 7.

¹⁰ Faruk Manav - Gökhan Gürdal, *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine* (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013), 16.

roluğu nasıl göz ardı ettiğine ilişkin eleştirileri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede felsefe tarihinde ilgili konularda yapılmış kimi tartışmalara ve bu tartışmalara dâhil olmuş isimlere de değinilecektir. Türkiye’de Kierkegaard üzerine özellikle son dönemde pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışma ise onun varoluşçuluğunu hakikat anlayışı üzerinden ele alarak literatüre katkıda bulunma amacındadır.

Varoluşun Anlamı

Kierkegaard’ın felsefeye yönelik eleştirilerinin temel nedeni, felsefenin varoluşu soyutlayarak onu bir kavram gibi ele almasıdır. Ancak bilinmelidir ki felsefenin yaşamı geri planda tutarak salt kuramsal bir faaliyet haline gelmesi modern bir durumdur. Antik dönemde yaşamış kimseler için felsefe her şeyden önce bir yaşam biçimi olmuştur. Bu nedenle hiçbir şey kaleme almamış ya da eğitim vermemiş fakat filozofça yaşamış kimseler de o dönemde filozof olarak adlandırılmıştır. Hristiyan Orta Çağ’dan sonra ise “felsefe yapmanın, kusursuz ve tercihen yeni bir teorik söylem inşa etmek olduğunu düşünmeye yönelik bir eğilim” filozoflar arasında yaygınlık kazanmıştır.¹¹ Felsefenin nasıl yaşanması gerektiği hususunda kişiye yardımcı olmak olduğunu düşünen Kierkegaard’a göre varoluş, bir kavram olmadığı gibi kavramlarla anlaşılabilir bir şey de değildir.¹² Ayrıca varoluş, mantıksal tümdengelimle ulaşılan bir sonuç da değildir. İnsan varoluşunu seçer, onu yaşar ve bu durum, kişinin kendisi ile ilgili ortaya koyabileceği tüm önermelerden önce gelir.¹³ Düşünce içinde değil, gerçeklik içinde var olunur. Var olmak, mantıksal bir öznenin objelerle ilişki içinde olması değildir.¹⁴ Kierkegaard düşüncenin varoluşla olan ilişkisine dair şu açıklamayı yapar:

“İnsan sonuç olarak varoluşa çıkacak bir şekilde akıl yürütmez, varoluştan yola çıkarak sonuca varacak şekilde akıl yürütür. Örneğin ben taşın var olduğunu tanıtlamam, var olan bir şeyin taş olduğunu

¹¹ Pierre Hadot, *Yaşam İçin Felsefe*, çev. Kağan Kahveci (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012), 10.

¹² Yasemin Akış Yaman, “Kierkegaard Varoluşçuluğunun Kaynakları”, *Özne* 25 (Güz 2016), 26.

¹³ Bakewell *Varoluşçular Kahvesi*, 18.

¹⁴ Akış Yaman, “Kierkegaard Varoluşçuluğunun Kaynakları”, 29.

tanıtlarım. Mahkeme, suçlunun var olduğunu tanıtlamaz, hakikaten de var olan sanığın bir suçlu olduğunu tanıtlar.”¹⁵

Varlığın kanıtlanamayacağı iddiasında bulunan Kierkegaard, varoluşun düşünceden önce geldiği konusunda ısrarla durur. Konuya ilişkin olarak yaşamın her zaman önce geldiğini, teorinin ise mutlaka yaşamdan sonra geldiğini ve bunun tersinin mümkün olmadığını söyler. Nasıl ki önce sanat, sanat eseri, sonrasında teori ortaya çıkmaktadır; her şeyde benzer bir durum olmaktadır.¹⁶

Kierkegaard, gerçeklik ve yaşam için de varoluş ifadesini kullanmaktadır. Ancak onun bu kavramla dile getirmek istediği şey özellikle insanî varoluştur. İnsan diğer varlıklardan farklı olarak tinsel bir varlıktır. O, yeryüzüne yaşamına anlam katma potansiyeli ile gelir ve varoluşu bu olanaklılık durumudur.¹⁷ Bu olanaklılık durumu insana özgürlüğünü sağlar. Özgürlük ise insana bahşedilen en muhteşem şeydir ve insanın özünü, kendi değerlerini seçebilme imkânı anlamındaki bu özgürlük oluşturmaktadır. Robert C. Solomon’un ifadesiyle Kierkegaard için insan, “özünde kendi değerlerini seçendir.”¹⁸ Bu nedenle insanın varoluşu ile özgür oluşu arasında doğrudan bir ilişki vardır. Varoluşun anlamı, kişisel özgürlüğün farkında olarak tutkulu bir bağlılık ve sorumlulukla kişinin hayatına kattığı anlamdan ibarettir.¹⁹ Gerçek bir varoluşun karşısında ise sözde varoluş yer alır. Kierkegaard’a göre soyut düşünme gücü ile karakterize olan sözde varoluşu soyut düşünür temsil eder. Soyut düşünürün varlığını inkâr etmeyen Kierkegaard, onun var olmasını kendi öznesini hicvetmesi olarak yorumlar.²⁰ Bazı insanlar gerçek bir varoluşa sahipken, diğerleri yalnızca sözde varoluşa sahiptir. Sözde varoluşa sahip kimselerde soyut düşünme becerisi bulunmaktadır fakat bu beceri hakiki varoluşu sağlamamaktadır. Tek başına soyut düşünme becerisi insanın varoluşu için yeterli değildir çünkü insan olarak var olmak, arzulamayı, korkmayı ve tutkulu olmayı da gerektirir.²¹ Bu gerçeğe rağmen varoluşun en rafine ifadesinin kavramsal düşüncede bulunabileceğini ileri sürmek, varoluşu düşünce-

¹⁵ Søren Kierkegaard, *Tanrı'ya İhtiyaç Duymak*, çev. Zeynep Yeter (İstanbul: Zeplin Kitap, 2018), 92.

¹⁶ Søren Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 643.

¹⁷ Manav - Gürdal, *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine*, 66.

¹⁸ Solomon, *Akılçılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 170.

¹⁹ Solomon, *Akılçılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 158.

²⁰ Olivier Cauly, *Kierkegaard*, çev. Işık Ergüden (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006), 67.

²¹ Solomon, *Akılçılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 158-162.

ye hapsetmek ve ona dar bir perspektiften bakmak anlamına gelir.²² İnsan yalnızca düşünen bir varlık olmadığı gibi varoluş da düşünceye indirgenebilir değildir.

Varoluş felsefesi ile yakından ilişkili bir isim olan Heidegger de insanın düşünen soyut bir zihin olmadığı konusunda Kierkegaard gibi düşünmektedir. Bilindiği üzere Heidegger, Kierkegaard'ın sahiplendiği dinî aşkınlıktan yüz çevirmiş bir isimdir.²³ Bununla birlikte o, Kierkegaard'ın birçok fikrini almış ve genişletmiştir.²⁴ Bu fikirlerden biri de insanın yalnızca akılsal bir varlık olmadığı düşüncesidir. Heidegger de Kierkegaard gibi deneyimin soyut taşıyıcısı ve düzenleyicisi olarak bir bilinç görüşünü reddeder. Ona göre *Dasein*, konumlanmıştır ve özneler arasındır. Bir diğer deyişle “*Dünya İçindeki Varlık*” ve “*Ötekilerle Birlikte Varlıktır*.”²⁵ Heidegger'in ifadeleriyle “*Bir dünya içinde-var-olmak tinsel bir niteliktir ve insanın “mekansallığı” onun aynı zamanda cismanliliği üzerine “temellenen” bedenselliğinin bir tabiat özelliğidir.*”²⁶ Heidegger'e göre içinde-var-olmanın pek çok tarzı vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Bir şeyle uğraşmak, bir şey üretmek, bir şeyi işlemek ve iyi halde tutmak, bir şeyi kullanmak, bir şeyi yitirmek, teşebbüste bulunmak, bilgi edinmek, soruşturmak. İlgilenme tarzlarının yapmama, fırsatı kaçırma, vazgeçme gibi olumsuzlayan halleri de vardır.²⁷ Heidegger'e göre bilgi edinmek içinde-var-olmanın pek çok tarzından yalnızca biridir ve ayrıca nesnelere yönelik salt teorik seyredici bakış, el altında olanları anlamaktan yoksundur.²⁸ Diğer yandan *Dasein*'in diğerleriyle birlikteliğini açıklarken o, “başkaları” ile benin dışındaki herkesi ya da benin diğerlerinden ayrılarak ortaya çıkışını kastetmediğini belirtir. Heidegger, başkaları ile bizatihi kendimin kendimi diğerlerinden ayıramadığımı, onların içinde hemhal olduğum hali kasteder.²⁹ Merleau-Ponty de modern felsefe tarafından akla ve düşünceye yapılan vurguya itiraz eden varoluşçu düşünürler arasında yer alır. Merleau-Ponty'ye göre insanlar doğar doğmaz dünyaya tümüyle

²² Søren Kierkegaard, *Ya/Ya Da*, çev. Nur Beier (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2020), 9.

²³ Christian Delacampagne, *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi*, çev. Devrim Çetinkasap (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 84.

²⁴ Solomon, *Akılculuktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 360.

²⁵ West, *Kita Avrupası Felsefesine Giriş - Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derri-da'ya*, 169.

²⁶ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan. H. Ökten (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 58.

²⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 58-59.

²⁸ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 72.

²⁹ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 124.

dalarlar. Arada sırada düşünmek ya da hayal kurmak için kendilerini kısmen geriye çekerler fakat doğumla başlayan bu dalış hayat boyu devam eder.³⁰ Yani dünya insanın düşünümünden önce, yabancılaştırılmaz bir mevcudiyet olarak zaten oradadır.³¹ Bu konuda o şöyle der:

“Dünya, düşündüğüm değil yaşadığımdır. Klasik idealizmde düşünülenin aksine, özne-nesne ilişkisi artık nesnenin her zaman özne tarafından inşa edildiği bilişsel ilişki değil, varlık ilişkisidir; bu ilişkide, bir paradoks kullanacak olursak özne bedendir, dünyasıdır, durumudur ve bir anlamda onunla etkileşime girer.”³²

Kierkegaard, bilginin varoluş süreci içindeki yerine ilişkin görüşleriyle ve modern felsefenin düşünen-bilen aşkın özne olarak insan tasavvuruna getirdiği eleştirilerle özellikle Heidegger’i ve Merleau-Pony’yi etkilemiştir. Onlara bu konudaki görüşleriyle öncülük eden Kierkegaard’a göre düşünen birey, sanki kendisi zaman ve mekân dışı bir varlıkmiş gibi kendisini varoluşun dışına çıkararak düşünmeye çalışır ancak onun bu tutumu varoluşun özüne aykırıdır. Böyle bir kavrama çabası varoluşu öldürür. Var olan düşünür varoluşun dışına çıkarak tanrısal bir bakışla varoluşu görme imkânına sahip değildir. Bu nedenle varoluşu tam olarak kavrayamaz, kavradığını sandığı varoluş sürekli hareket halinde olduğu için varoluş kendisini farklı bir noktaya getirecektir. Varoluş, hareket ve değişimi beraberinde getirir. Felsefi sistemler ise zamanı, değişimi ve hareketi dışarıda bırakırlar. Varoluştaki değişimi, farklılığı ve çeşitliliği yok sayarlar. Varoluşu bir kavram, kategori ya da mantıksal bir ifade haline getirmek varoluşun, zamanla, hareketle, değişim ve oluşumla ilişkisini göz ardı etmek demektir. Felsefi sistemlerin amaçlarına ulaşabilmesi için sona ermişlik, olup bitmişlik gerekir. Oysa zaman hala akmakta, değişim ve hareket devam etmekte, gelecekte neler olacağı belirsizliğini korumaktadır. Oluşun ve belirsizliğin mevcudiyeti nedeniyle Kierkegaard varoluşun bir sistemi olamayacağını ileri sürmüştür.³³ Bu ise insanın varoluşu asla tam olarak kavrayamayacağı anlamına gelir. Ancak insan varoluşa ilişkin hakikati tam olarak kavrayamasa dahi soyut düşünceyi bir ke-

³⁰ Bakewell, *Varoluşçular Kahvesi*, 235.

³¹ Zeynep Direk, *Çağdaş Kültür Felsefesi – Bergson’dan Derrida’ya* (Ankara: Fol Kitap, 2021), 186.

³² Akt. Solomon, *Akılçılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 497.

³³ Vefa Taşdelen, *Benlik ve Varoluş – Kierkegaard Felsefesi Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: Hece Yayınları, 2017), 150-151.

nara bırakıp farklı bir yoldan ilerleyerek kendi öznel hakikatini oluşturma imkânına sahiptir.

Varoluş düşünceden önce geldiği gibi eylem de fikirden ve bilgidenden önce gelir. Kierkegaard eylemin önemini farklı gerekçelerle ortaya koyar. Öncelikle varoluş yasasına göre yaşam, kuramdan önce gelir. Bu yüzden kuram yardımıyla yaşam yaratma girişimi ya da kuram aracılığıyla yaşama sahip olma düşüncesi bir hezeyandır.³⁴ Kierkegaard, eylemin fikirden daha önemli olduğunu göstermek için bir örnek verir ve bizden bütün sınavları geçmiş fakat henüz denize açılmamış bir kaptanı fırtınanın ortasında kalmış bir gemide hayal etmemizi ister. Bu kaptan her ne kadar yapması gereken her şeyi bilse de bilmediği bir iki şey vardır. Kaptan gecenin karanlığında yıldızlar görünmez olduğunda denizciyi ele geçiren dehşet duygusunu ve elindeki dümen dalgalar karşısında etkisiz kaldığında yaşanan acizlik duygusunu, böylesi durumlarda bir insan hesap yapmaya kalktığında kanın beyne nasıl hücum ettiğini bilmiyordur. Kısaca kaptan, bildiklerini uygulaması gerektiğinde kendisinde meydana gelen değişimden habersizdir.³⁵

db | 713

Kierkegaard ile özellikle din, iman, ahlak gibi konularda farklı düşünen Nietzsche, hem varoluşun tam olarak bilinemeyeceği hem de onun birtakım sistemler ile açıklanamayacağı hususunda Kierkegaard ile hemfikirdir. Nietzsche'ye göre dünya mutlak biçimde tekil fragmanlardan oluşur. Bunun anlamı hiçbir şeyin, hiçbir oluşumun başka bir şey ya da oluşumla tam olarak aynı olmadığıdır. Örneğin her yaprak, bu fark ne kadar küçük olursa olsun diğer yapraklardan farklıdır. Yaprak kavramı ise bu farklılıklar göz ardı edilerek oluşturulur.³⁶ Kavramlarla iş gören bilim aslında gerçekliğin bazı unsurlarını yok saymakta, buna rağmen hakikati ortaya çıkardığını ileri sürmektedir. Görüldüğü üzere iki düşünür de bu hayatta aynılık ve tekerrürün olmayışını bilimi eleştirmek için kullanmaktadır. Kierkegaard, bu bağlamda tekerrür kavramını modern felsefeyi eleştirmek için de kullanır. Ona göre modern felsefe için bu kavram son derece önemlidir ve bu felsefe bütün hayatın bir tekerrür olduğunu öğretmektedir.³⁷ Kierkegaard, tekerrür olasılığını ve onun anlamını test etmek için Almanya'ya bir yolculuk yapar. Ama buradaki deneyimi-

³⁴ Kierkegaard, *Tanrı'ya İhtiyaç Duymak*, 303.

³⁵ Søren Kierkegaard, *Meseller*, çev. Osman Çakmakçı (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012), 52.

³⁶ Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, çev. Tuncay Birkan (Ankara: Ayraç Kitabevi, 2008), 88.

³⁷ Søren Kierkegaard, *Tekerrür*, çev. Zeynep Talay (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014), 13.

nin ona öğrettiği şey tekerrürün mümkün olmadığıdır. Ne yolculuğu önceki yolculuğu gibi geçmiştir ne de geçen sefer kaldığı daireyi kiralayabilmiştir. Ev sahibi bile değişmiştir. Bu ve benzeri pek çok değişiklikle karşılaşan Kierkegaard, yolculuk dönüşünde “*Tekerrürün olmadığını algıladım.*” diyerek yaptığı testi sonuçlandırır.³⁸ Kierkegaard, tekerrürü reddedişi ile bize yaşadığımız hayatın ve deneyimlerin eşsizliğini anlatır. Hiçbir insanın hayatı bir diğeri ile aynı olmadığı gibi her insan için de yaşadığı deneyim diğer deneyimlerden az çok farklıdır. Hayatta tam olarak aynı şekilde tekrar eden hiçbir şey yoktur. Nietzsche ise, dünyada yaşanan her şeyin tekilliğine vurgu yaparken diğer yandan da “*varoluşun bengi kum saatinin tekrar tekrar ters çevrileceği*” iddiasında bulunur.³⁹ Nietzsche, bu ebedi dönüş doktrini ile aslında Kierkegaard’ın yapmak istediği gibi yaşamlarımızın kıymetini fark ettirmeye çalışır. Bu doktrin insanları, geriye dönük pişmanlık ve vicdan azaplarına yer kalmayacak şekilde yaşamaya davet eder. Her anın sonsuz kere tekrar edeceği bilinci ile hareket etmek, insanı daha samimi ve ciddi bir şekilde yaşamaya yöneltecektir.⁴⁰ Bu da Kierkegaard’ın bizden tam olarak istediği şeydir. Bireysel yaşama dönük ilgileri ile ortak bir paydada buluşan Kierkegaard ve Nietzsche politikaya karşı da benzer bir tavra sahip olmuşlar ve onu bireyin yozlaşması olarak görüp sosyalist ve demokratik tüm sosyopolitik kurumları hakir görmüşlerdir.⁴¹

714 | db

Nietzsche, bilimle ilgili eleştirilerini ortaya koyarken bilmeye verilen önemi hor görür ve bilmenin “*sefil, geçici, amaçsız ve hayalperest*” karakteri üzerinde durur.⁴² Bilim ona göre entelektin kaostan hoşlanmamasından kaynaklanmaktadır ve her şeyi açıklayan hipotezlerle bir şeylerin içinde bulunan karışıklıklara son vermeye çalışır.⁴³ Temel bilimlerden biri olan fiziği Nietzsche, nesnel bir hakikat olarak değil de dünyanın birçok yorumu arasından sadece birisi olarak görür. Ayrıca bilimler ona göre değerlerden bağımsız değildirler; tıpkı dünya görüşleri ve felsefelerin arkasında olduğu gibi bilimlerinde ardında onları belirleyen bazı buyruklar vardır.⁴⁴

³⁸ Kierkegaard, *Tekerrür*, 36-60.

³⁹ Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, çev. Levent Özşar (Bursa: Asa Kitabevi, 2003), 206.

⁴⁰ Luc Ferry, *Gençler için Batı Felsefesi*, çev. Devrim Çetinkasap (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 169.

⁴¹ Solomon, *Akıcılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 479.

⁴² Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, 88.

⁴³ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 391.

⁴⁴ Leo Strauss, *Nietzsche*, çev. Özgüç Orhan (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019), 114.

Kierkegaard'nun Soyut Düşünce ve Tefekkür Eleştirisi

Kierkegaard, soyut düşüncede ve tefekkürde aşırıya kaçılmasını şiddetle eleştirir. Ona göre özellikle yaşadığı yüzyılda yaygınlaşan bu tavrın ciddi sakıncaları vardır. Kierkegaard, tefekkürün sonuçlarının tehlikeli ve umulmadık olduğunu söyler. Ayrıca artan bilgi gibi artan tefekkür gücü de insanın sıkıntılarını arttırır. Konuyla ilgili önemli bir diğer husus ise, insan için tefekkürün ayartmalarından kaçınmanın oldukça zor bir görev olmasıdır. Tefekkür herhangi bir şeyi bambaşka bir şekilde açıklayabilme gücüne sahiptir ve bu güçle insan kendisine kaçış yolları sağlayabilmektedir.⁴⁵ Kierkegaard, uzun süreli düşünmenin genellikle eylemsizlikle sonuçlanacağı kanaatinde. Ona göre tefekkür iyi ile kötü arasındaki ayrımı da bulanıklaştırmaktadır. O, konuya ilişkin görüşlerini şu sözlerle dile getirir:

“İyi ile kötü arasındaki ayrım, kötünün yüzeysel, baskın ve kuramsal bilgisi ve iyiliğin bu dünyada ne takdir edilesi ne de para eder bir şey olmadığına, aptallıktan farksız olduğunun ayırında olan kibirli bir zekâyla zayıflatılmıştır. Artık büyük şeyler gerçekleştirmek arzusuyla yollara düşen, kötülüğün kucağında iğrenç günahlarla harmanlanan kimseler kalmadı, böylece ne iyi ne de kötü hakkında konuşacak bir şey de yok, hoş tam da muğlaklığın muazzam teşvikiyle insanlar daha fazla dedikoduya gömülüyor. Ne iyiliğe katılıyor ne de kötülükten pişman oluyorlar; sadece lafebeliği yapıyorlar.”⁴⁶

Kierkegaard, eylemsizliği eleştirdiği gibi onunla bağlantılı olduğunu düşündüğü gevezeliği de eleştirir. Ona göre konuşkanlık, konuşma ile sessiz kalma arasındaki hayati ayrımın ortadan kaldırılmasının bir sonucudur. Sessizlik, maneviyatın, iç dünyanın esasıdır ve ancak nasıl sessiz kalınacağını bilen kimseler gerçekten konuşup eyleyebilirler.⁴⁷ Kierkegaard sessiz kalmanın önemini göstermek için İncil’de yer alan Dağ Vaazı’nı temel alarak zambak ve insan arasında bir karşılaştırma yapar. Zambak çok elverişsiz koşullarda bulunsa dahi itaatkârdır. Bu koşulların Tanrı’nın takdiri olduğunu bilir ve çiçek açar. Hem de latif, hoş ve nezih bir şekilde çiçek açar.

⁴⁵ Søren Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, çev. Nedim Çatlı (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005), 240.

⁴⁶ Kierkegaard, *Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine*, 33.

⁴⁷ Kierkegaard, *Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine*, 57.

Oysa bir insan, biz insanlar onun yerinde olsaydık, konuşur ve şöyle derdik:

“Bir zambak olmak ve bir zambak kadar latif olmak, ama sonra da çiçek açsın diye, neredeyse insandaki letafet hassasını yok etmek için tasarlanmış, mümkün olan en elverişsiz koşulların bulunduğu bir yere havale edilmek zor, katlanılacak şey değil, hayır, hiç katlanılacak gibi değil, bu düpedüz Yaradanın kendisiyle ters düşmesi demek!” Sonrasında ise sararıp solardık.⁴⁸

Kierkegaard bu mesel ile bize insanın spekülâtif düşünceler ortaya koyarken, kendisi olamayacağını, mukayeseler, suçlamalar ve varsayımlar üretirken kendi varoluşunu gerçekleştiremeyeceğini, kısacası bir çiçek gibi açamayacağını anlatır. İnsan ürettiği düşünceler sonrasında kendi varoluşunu gerçekleştirmek için gerekli olan motivasyonunu yitirecektir. Kierkegaard bunu tefekkürden fıskıran haset ile ilişkilendirir. Bu haset insan iradesini ve kuvvetini hapseder ve bireyin tutkulu bir şekilde karar almasına mani olur. Tefekkürün kaynaklık ettiği bencilce haset, ondan çok fazla şey isteyerek onu hiçbir şey yapamaz hale getirir. Bireyin kendisini başkalarına adamasına engel olur.⁴⁹ Bireyin kendi adına bir şeyleri riske atma isteği tefekkürün protestosu ve yargısına maruz kalır. Birey, bundan böyle ne Tanrı'ya, ne kendine, ne aşkına, ne sanata ne de bilime ait olabilir.⁵⁰

Başkalarının hain olarak nitelendirdiği bu çağı Kierkegaard, tutkusuz olduğu için zavallı bulur. Ona göre bu çağdaki insanların kafasındaki düşünceler ince ve kırılındırlar. Tıpkı dantelci kızlar kadar acınasıdırlar. Bu insanların yüreklerinde taşıdıkları şeyler ise günahkâr olamayacak kadar süflüdür. Bu düşünceler o kadar basitlerdir ki solucanlar için günah sayılabilirler fakat Tanrı'nın aynası olan insan için günah sayılamazlar. Böyle düşündüğü için Kierkegaard geçmiş çağlara özlem duyar. Çünkü ona göre geçmişteki insanlar nefret ediyor, sevdalanıyor, düşmanlarını öldürüyor, bela okuyor ve günah işliyordu.⁵¹

Kierkegaard akıl ve tefekkür karşıtı biri değildir. Onun karşı çıktığı şey, kendi başlarına akıl, bilgi ya da tefekkür olmayıp aklın,

⁴⁸ Søren Kierkegaard, *Kırdaki Zambak ve Gökteki Kuş - Üç Dini Sohbet*, çev. Nur Beier (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020), 36-37.

⁴⁹ Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, 245.

⁵⁰ Kierkegaard, *Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine*, 42-43.

⁵¹ Søren Kierkegaard, *Aforizmalar*, çev. Nur Beier (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2013), 35.

bilginin ve tefekkürün aşırı ölçüde egemen hale gelmesidir ki bu durum ona göre yaşamın sağlıklı olması demektir. Bu yüzden fikirler yaşam ağacının çiçekleri olmaktan çıkarak kendi başlarına anlam kazanmaktadırlar.⁵² Kierkegaard'a göre kötü olan, düşünme değil, düşünme hali ve bu hal ile birlikte gelen durağanlıktır. Kierkegaard bunları tehlikeli ve yozlaştırıcı bulur. Çünkü bunlar insana geriye çekilme ihtimalini kabul ettirerek geri adım atmaya kolay bir seçenek haline getirirler.⁵³ Kierkegaard örneğinde görüldüğü üzere varoluşçuluk, düşüncenin kendisine karşı değil, saf düşüncenin absürlüğüne karşı bir protesto olarak görülmelidir.⁵⁴

Nesnel Hakikat - Öznel Hakikat Ayrımı

Kierkegaard'a göre birçok filozofun düşündüğünün aksine hakikat, bir sistemle, kavramsal ve refleksiyonlu düşünceyle ortaya konamaz. Çünkü hakikat aynı zamanda kişinin iç yaşamıyla da ilgilidir.⁵⁵ O, bu iddialarda bulunduğu için onun felsefesinin önemli bir kısmını felsefe ve teolojideki rasyonelliğe ve herkes için doğru kabul edilen genel doğruluğa, bir diğer ifadeyle objektif doğruluk kavramına saldırı olarak nitelendirenler olmaktadır.⁵⁶ Kierkegaard'a göre objektif doğrular ilginç olmadıkları gibi kişisel de değildirler ve kişiye nasıl yaşayacağını da söylemezler.⁵⁷

Nesnel doğru ile öznel doğru arasındaki temel fark şudur: Nesnel vurgu "ne" söylendiği üzerinde dururken, öznel vurgu "nasıl" söylendiğini dikkate alır. "Nedir?" sorusu nesnel bakışı, "Nasıl?" sorusu ise öznel bakışı ifade eder.⁵⁸ "Nedir?" ve "Nasıl?" soruları meselelere ilişkin radikal bir farklılığı yansıtır. "Nedir?" sorusu ile yanıtı aranan, inanılan şeyin ne olduğudur. "Nasıl?" sorusunda ise bireyin inanılan şeye ne şekilde yaklaştığı önem kazanır. Kierkegaard, öznel hakikat kavramı ile odak noktasına inanılan şeyi değil, öznenin o şeyle ilişkisini yerleştirir. Burada önemli olan husus, ina-

⁵² Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, 56.

⁵³ Ferguson, *Kierkegaard'dan Hayat Dersleri*, çev. Elif Ersavcı (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2020), 74.

⁵⁴ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 10.

⁵⁵ Çetin Türkyılmaz, *Bunalım Çağı – Kierkegaard Marx Nietzsche* (Ankara: Bibliotech Yayınları, 2016), 19.

⁵⁶ Akış Yaman, "Kierkegaard Varoluşçuluğunun Kaynakları", 26.

⁵⁷ Yasemin Akış, "Varoluş Başlangıcı: Søren Kierkegaard", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018), 86.

⁵⁸ Taşdelen, *Benlik ve Varoluş - Kierkegaard Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*, 62.

nılan şeyin gerçeklik olup olmadığı değil, bireyin inandığı şeyle ilişkisinin tam olup olmadığıdır. Bu ilişkinin tam olması, yani gerçeklik taşıması kişinin inancına tutkuyla bağlı olması anlamına gelir. Eğer kişi, tüm varlığı ile o şeye bağlanmışsa, tüm hayatını onunla bütünleştirmişse o şey o kişi için doğrudur.⁵⁹ Yani Kierkegaard'a göre hakikati belirleyen şey kişinin inancının yoğunluğudur. Nesnel çözümün imkânsız olduğu sorunlar söz konusu olduğunda felsefi bakımdan anlam taşıyan tek şey yalnızca bağlanma gücüdür.⁶⁰

Kierkegaard, objektif doğruluğu, bilimsel, matematiksel veya soyut kuramları kendilerine uygun alanlar içinde kaldıkları sürece reddetmez.⁶¹ Ancak bu bilgiler insan varoluşu açısından yeterli değildirler. Doğanın ve maddenin bilimsel bilgisini veren nesnel doğrular kendi alanlarında doğru olmakla birlikte varoluşsal meselelere ilişkin en ufak bir bilgi dahi sunamazlar.⁶² Nesnel doğruluğu reddetmeyen fakat onun değerini sorgulayan Kierkegaard, nesnel doğruların ancak kısmî bir değerini olabileceğini ileri sürer. Nesnel bilimsel bilgi, insanın en değerli saydığı şeyleri ona veremez. Bu bilgi türü insan yaşamını kolaylaştırmak bakımından tek tek bireylere kısmî bir fayda sağlayabilse de sonsuz mutluluğun kazanılmasında insana yalnızca vakit kaybettirir ve hatta insanın kendi varoluşunun anlamını sorgulaması ve “ben” haline dönüşme çabasına engel olabilir.⁶³ Nesnel bilginin elde edildiği bilim sahalarında çalışan, doğa bilimlerinde derinleşen kimseler doğa hakkında çok şey bilip öğrenirken kendileri hakkında çok az şey öğrenirler ya da hiçbir şey öğrenmezler. Bunun nedeni, doğa bilimlerine dalan kişinin yalnızca bir gözlemci haline gelerek varolmayı durdurmasıdır. Doğa bilimlerinin sadık gözlemcileri, varoluşun ve hayatın anlamını sorgulayan soruları sormayı bir yana bırakarak sadece doğa bilgisine ve bilimsel gözlemlere yönelirler.⁶⁴

Kierkegaard'a göre insanın açıklığa kavuşturması gereken şey, neyi bilmesi gerektiği değil, ne yapması gerektiğidir. Asıl konu kendini anlaması, Tanrı'nın ondan ne yapmasını istediğini görmesidir; kendisi için doğru olan hakikati bulmasıdır, *uğrunda yaşayıp öleceği*

⁵⁹ Susan Leigh Anderson, *Kierkegaard Üzerine*, çev. Gökhan Gürdal (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014), 51.

⁶⁰ Solomon, *Akılcılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 130.

⁶¹ Akış Yaman, “Kierkegaard Varoluşçuluğunun Kaynakları”, 27.

⁶² Faruk Manav - Gökhan Gürdal, *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine* (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013), 44-45.

⁶³ Manav - Gürdal, *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine*, 46-47.

⁶⁴ Manav - Gürdal, *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine*, 49-50.

fikri bulmasıdır.⁶⁵ Oysa nesnel nitelikteki bilimsel bilginin kişinin bu amaçlara ulaşmasında hiçbir yardımı olmamaktadır. Ayrıca nesnel bilgi elde etmek için bilimsel yönetime başvurulmasının tehlikeli ve zararlı sonuçları da olabilmektedir. Kierkegaard'a göre bitkiler, hayvanlar ve yıldızlar bilimsel yöntemle ele alınabilirler fakat insan tinine bilimsel yöntemle yaklaşmak küfür anlamına gelir. Böyle bir girişimin neticesi dinî ve ahlaki tutkuların zayıflaması olacaktır.⁶⁶ Kierkegaard'dan farklı olarak dinî veya ahlaki bir kaygı taşımayan Nietzsche de bilimlerin insanı tanıması konusunda benzer görüşlere sahiptir. Ona göre bilim, “*insana asla buyuramaz, emir veremez, kumanda edemez. Sempatî aşk, zevk, acı, haz, hoşlanma, hoşlanmama, yücelme, tükenme, bütün bunları bilim tanımaz, bilmez.*”⁶⁷

Kierkegaard, manevi konularda bilimsel yöntemlere başvurmanın yanlış olduğu kanaatindedir. Doğa bilimlerinin insanı Tanrı'ya götüreceği iddiasını bu çerçevede değerlendirir ve bunu tam bir ikiyüzlülük olarak nitelendirir. Ona göre bunu ileri süren bilim insanlarının amacı, aslında hiç kimsenin anlayamayacağı Tanrı'ya üstün bir kişiye, herkesin anlayamayacağı fakat sadece zeki insanların anlayacağı rezil bir herife çevirmektir.⁶⁸ Kierkegaard'ın bilimin manevi konularla ilişkisini ele alırken gündeme getirdiği bir diğer konu da ölümsüzlüktür. Ona göre ölümsüzlük, insanı en yüksek derecede ilgilendirmektedir fakat yalnızca soyut kavramları kendisine konu edinen matematik ve ontoloji bu konuya karşı ilgisiz bir tavır sergilemektedir. Bu nedenle insanın kendi kişisel ölümsüzlüğü ile öznel ilgisini dâhil edebileceği yeni bir düşünme tarzının ortaya konması gerekmektedir.⁶⁹

Kendi konularını mümkün olduğu kadarıyla eksiksiz şekilde betimlemeyi bir ideal olarak kabul eden bilimler, insanın ve görevlerinin varoluşsal durumunda başarısız kalırlar. Çünkü ampirik gözlem ya da mantık ve matematikte geçerli olan düşünme tarzıyla varoluşa erişmek mümkün değildir.⁷⁰ Nesnel bilgi iddiasındaki bilim ne insanî varoluşu anlama ne de insan için asli değeri olan ruhun ölümsüzlüğü ve Tanrı'nın varlığı konularında doğru bir kavrayış sunma imkânına sahiptir. Bu nedenle bilimin yetersiz veya ilgisiz

⁶⁵ Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, 167-168.

⁶⁶ Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, 216.

⁶⁷ Friedrich Nietzsche, *Filozofun Kitabı*, çev. Nejat Bozkurt (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 224.

⁶⁸ Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, 217.

⁶⁹ Cauly, *Kierkegaard*, 60-61.

⁷⁰ Cauly, *Kierkegaard*, 62.

kaldığı konuları da içeren hakikat kavramını bilimsel bilgi anlamındaki nesnel hakikat kavramı ile özdeşleştirmekten vazgeçmek, varoluşu bütünlüğü içinde değerlendirebilmek için öznel hakikat kavramını da işin içine katmak gerekmektedir.

Kierkegaard'a göre hakikat şunu ya da bunu bilme meselesi değil, hakikatte olma meselesidir. Bu nedenle hakikatte olmak hakikati bilmekten önce gelir ve insan hakikate ilişkin olarak kendisi her ne ise ondan daha fazlasını bilemez. Hakikati bilmek o hakikatin içinde olmayı gerektirir, bir başka ifadeyle canını kurtarmak istercesine hakikati haiz olmayı gerektirir ki bu da daimi bir mücadeleye mal olur. Hakikatin bilgisi dışındaki diğer bilgiler ise sahtecilikten ibarettir. Kişi, hakikati yalnızca onu, kendi içinde bir yaşama dönüştürdüğünde bilebilir.⁷¹ Kierkegaard, hakikatin yaşam olduğunu ısrarla belirtir. Bu nedenle hakikat, bilinmeden önce yaşanmalıdır. İnsan hakikati yaşayabilmek için savaşmalı, hakikati sınımalı ve temellük etmelidir.⁷²

720 | db

Kierkegaard, hakikat ve varoluş kavramlarını anlatırken Sokrates'i bir model olarak sunar. Bunu yapmasının çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle Sokrates, ruhun ölümsüzlüğünü kanıtlayamamış olmasına rağmen ruhun ölümsüzlüğüne inanmaktan geri durmamıştır. *Sokrates'in Savunması* adlı eserde Sokrates'in, ölümden "bir başka yere gitmek gibi" diye bahsettiği, ölümü "ruhun ikametini buradan başka bir yere değiştirmesi" olarak tanımladığı belirtilmektedir. Onun ölüm hakkında *Phaidon*'da benzer bir dil kullandığı görülmektedir.⁷³ Platon'un bu aktarımları Sokrates'in ruhun ölümsüzlüğüne inancını gösteren temel kaynaklardır. Ruhun ölümsüzlüğü meselesi Sokrates'i o kadar meşgul etmiştir ki yaşamını buna bağlamış ve hayatını ölümsüzlük gerçekmiş gibi düzenlemiştir.⁷⁴ Kierkegaard'ın insanlardan istediği de Sokrates gibi davranmalarıdır. Kanıtların ve kesin bilginin söz konusu olmadığı konularda tutkulu şekilde kararlar almaları ve bu kararlara bağlı bir yaşam sürmeleridir. Sokrates, elinde ruhun ölümsüzlüğünü kanıtlayacak kesin bir bilgi olmamasına rağmen ruhun ölümsüzlüğünü bir hakikat olarak kabul etmiş ve tüm hayatını bu kabule göre yaşamıştır. Bu konuda kesin bilgi elde etme imkânının olmayışı onun bir karar

⁷¹ Kierkegaard, *Tanrı'ya İhtiyaç Duymak*, 67-68.

⁷² Kierkegaard, *Tanrı'ya İhtiyaç Duymak*, 68.

⁷³ W. K. C. Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi – Beşinci Yüzyıl Aydınlanması: Sofistler ve Sokrates*, çev. Sabri Gürses (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2021), 462.

⁷⁴ Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, 602.

almasını engellememiştir. Kierkegaard, ruhun ölümsüzlüğüne inanmanın bir risk taşıdığını hiçbir şekilde inkâr etmez. Ruh ölümsüz olmayabilir de. Ancak buna rağmen ruhun ölümsüzlüğüne inanmak her durumda alınmaya değer bir risktir.⁷⁵ Ve Sokrates bu riski almıştır. Başkaları ruhun ölümsüzlüğü konusunu entelektüel bir sorun olarak görürken Sokrates, bütün hayatını ruhun ölümsüzlüğü inancına sabitlemiştir.⁷⁶ Bir diğer deyişle o, kendi hayatını, bir kanıtlanma anlamına gelen bir *logos* etrafında değil, bir dizi *logos* temelli olmayan başka fenomen etrafında inşa etmiştir.⁷⁷ Bilindiği üzere Sokrates insanı ruh-beden birliği olarak görmüştür. Kierkegaard da insanı ruh ile beden sentezi olarak tanımlar. Ancak ona göre bu sentezin gerçekleşebilmesi için bir üçüncü unsur daha gereklidir ki bu üçüncü unsur *Tin*'dir.⁷⁸ Bu açıdan bakıldığında Kierkegaard'ın bilimsel ve mantıksal olarak kanıtlanamayan inançlara göre yaşama kararlığı sergileyen Sokrates'i onaylamasına rağmen ondan daha farklı bir insan anlayışına sahip olduğu görülmektedir.

Sokrates'in yaşamını kesinliğini bilmediği inançlara göre düzenlemiş olması onun bilgiye önem vermediği anlamına gelmez. Bilgi elbette Sokrates'e coşku vermekteydi. Ancak bilgi onu hayatı koparmamıştır; tam tersine Sokrates hayatla canlı bir temas kurmuştur.⁷⁹ Bilmekten coşku duyulabilir fakat yine de önemli olan eylemleri coşkuyla hayata geçirebilmektir. Ayrıca Sokrates, oluşun karşıtı olan açığözlülüğe yenilmemiştir. Onun coşkusu ani ve anlık değildi. Bu nedenle kaçmak için ne yapması gerektiğini söyleyebilecek bir zekâyâ sahip olmasına rağmen kaçmaya teşebbüs etmemiştir.⁸⁰

Kierkegaard hakikat kavramını anlatmak için Sokrates örneği dışında bir de metafor kullanır. O, bu amaçla yaşamı yola benzeten klasik bir metafora başvurur fakat bu metaforu sadece kısmen kabul eder. Ona göre yaşamın yola benzeyen tarafları olduğu gibi benzemeyen yanları da vardır. Bu nedenle yaşam maddi anlamda değil, ancak manevi anlamda bir yol olarak görülebilir. Çünkü maddi yol,

⁷⁵ Søren Kierkegaard, *İroni Kavramı – Sokrates'e Yoğun Göndermelerle*, çev. Sıla Okur (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2020), 121.

⁷⁶ Leigh Anderson, *Kierkegaard Üzerine*, 52.

⁷⁷ Raymond Geuss, *Sokrates'ten Adorno'ya Felsefe*, çev. İbrahim Yıldız (Ankara: Dipnot Yayınları, 2019), 53.

⁷⁸ Søren Kierkegaard, *Kayı Kavramı*, çev. Türker Armaner (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 37.

⁷⁹ Kierkegaard, *İroni Kavramı – Sokrates'e Yoğun Göndermelerle*, 198.

⁸⁰ Kierkegaard, *Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine*, 72.

kişinin onun üzerinde yürüyüp yürümemesinden bağımsız bir şekilde, nesnel bir gerçeklik olarak yoldur. Oysa manevi anlamdaki yol, yalnızca üzerinde yüründüğünde yol olarak ortaya çıkar. Bu nedenle manevi yol, insanın yürüyüşünün bir neticesidir, bu yol nasıl yüründüğüdür.⁸¹ Hakikati yol metaforu ile açıklayan Kierkegaard, bu metaforu nesnel hakikat-öznel hakikat ayrımının anlaşılmasını kolaylaştıracak şekilde izah eder. Maddi yol, nesnel hakikate benzemektedir. İki şehri birbirine bağlayan bir yol maddi bir yoldur ve bu yolu üzerinde nasıl yüründüğünden hareketle tanımlamak mümkün değildir. Bu yol maddi anlamda herkes için aynıdır. Öte yandan öznel hakikatin bir örneği olan erdem, bir yola benzese de bu yol maddi anlamdaki yol olamaz. Erdem yolunu işaret ederek “İşte bu, erdem yoludur.” denilemez. İnsan erdem yolunu bu şekilde gösteremez ancak erdem yolunun nasıl yüründüğünü gösterebilir. O yolda yürümeyi reddeden biri ise başka bir yolda yürüyordur.⁸² Ve o yol da o kişi için hakikattir. Kierkegaard, bu nedenle öznel hakikati “benim için hakiki olan” ifadesi ile dile getirir. O, bu ifadeyle içsel adanmışlığa ve hakikatin özneyi dönüştürme gücüne işaret eder.⁸³

722 | db

Kısaca özetleyecek olursak Kierkegaard, bilgiye yönelik rasyonel yaklaşımların son kertede birtakım sınırlara çarpacağını fakat insandaki çeşitli güdülerin bu sınırların aşılmasında nihai olmadığını fısıldamaya devam edeceğini söyler.⁸⁴ Peki, bu güdüler neler olabilir? Bunlar kişisel arzular, ümitler, korkular, tuhaflıklar ve bireysel alışkanlıklar olabilirler. Ahlaklı bir şekilde yaşam sürmek için öne sürülebilecek nihai bir neden yoktur. Yani herkesin herhangi bir zamanda neden ahlaklı olması gerektiğini ortaya koyacak bir neden yoktur. Fakat buna rağmen bazı insanlar ahlaklı bir hayat sürerler. Bunun nedeni, onların ahlaklı olmaya eğilimli olmalarıdır. Kuşkusuz herkes bu eğilime sahip değildir. Bazıları hazzı veya sanatı ya da Kierkegaard’ın gibi dinî tutkuyu merkeze alan bir yaşam isteyebilir.⁸⁵

Kişiyi öznel hakikatini sağlayacak olan şey, rasyonel bir şekilde gerçekleştirilemeyen seçimlerdir. Kierkegaard, insan için iyi yaşamın ne olduğu sorusuna yanıt aranırken aklın bu konuda neredeyse

⁸¹ Kierkegaard, *Tanrı'ya İhtiyaç Duymak*, 69.

⁸² Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, 69-70.

⁸³ Kierkegaard, *Ya'ya da*, 22.

⁸⁴ Ferguson, *Kierkegaard'dan Hayat Dersleri*, 15.

⁸⁵ Solomon, *Akılculuktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 167.

hiçbir yardımı olmadığını düşünür. İnsan yaşam yollarını ya da nihai ölçütleri belirlerken bir düşünceye ya da rasyonel ölçütlere başvuramaz. Akıl nedenler sağlama ve gerekçelendirme kapasitesi olarak nihai seçimlerde herhangi bir role sahip değildir. İnsanın burada akla değil, saf bağlılığa ihtiyacı vardır. İnsan, her ne kadar seçimlerini birtakım gerekçelere dayandırmasa da seçimler yapmalıdır. İnsanın varoluş seçiminden uzak durması, bu konularda kalabalığı takip etmesi anlamına gelir. İnsanın kendisine bir varoluş yolu seçmeyi reddetmesi, onun bireysel varoluşunu yakalama, kendisini bilinçli ve tutkulu bir yaşam yoluna adama imkânından mahrum bırakır. Kierkegaard, insanların kendi kişisel tercihlerini bilinçli bir şekilde yapmamalarını sert bir şekilde eleştirir. İnsanlar, “*onlar için hakiki olan hakikati*” keşfetmek yerine hayatlarını kolayca düzene sokan verili hakikatleri tercih etmektedirler. Ancak bu tercihin bir bedeli vardır: İnsanların kendilerini, öznel hakikatlerini ve öznel olduklarını unutup yaşamaları. Bundan da vahim olansa bu unutulmuş neden olduğu muazzam kaybın farkında dahi olmamalarıdır.⁸⁶ Varoluşçu kimi filozoflar kişinin kendi yaşama sorumluluğunu üstlenmemesi meselesini Kierkegaard'dan alarak işlemişlerdir. Bunların başında Heidegger ve Sartre gelir. Bu bağlamda Heidegger, *Dasein*'in, *das Man*, yani onlar şeklinde adlandırılan, kişinin kendisini kendi adına düşünme özgürlüğünden mahrum eden anonim bir varoluşun etkisinde kalma eğilimine dikkat çeker.⁸⁷ Sartre ise, özgürlüğün ve sorumluluğun iç daralması yarattığını; insanların da bundan kaçmak için kendilerini kendileri olarak değil de şey olarak ya da başkalarının gördüğü gibi görerek kötü niyet sergilediğini söyler.⁸⁸

İnsanların çoğunda görülen bu vurdumduymazlığa rağmen insanın, yapacağı seçimler ile varoluşunu oluşturmak, “*ben olma ödevini gerçekleştirmek*” gibi bir görevi vardır.⁸⁹ Kişi hayatı boyunca çeşitli paradokslarla, zıt yaşam biçimleriyle ve alternatif eylemleriyle karşılaşır ve bunlar arasında seçim yapmak zorunda kalır. Fakat akıl bunlar arasında bir ölçüt olamaz. Kişi buna rağmen seçeneklerden birini ya da diğerini seçmelidir. Akıl, kişiye karşısında yapılacak bir seçim olduğunu gösterir, bu seçimleri ona açık eder ve bunlar arasında bir uzlaşma olamayacağını gösterir fakat ona ras-

⁸⁶ Kierkegaard, *Ya/ya da*, 22.

⁸⁷ Bakewell, *Varoluşçular Kahvesi*, 78.

⁸⁸ Solomon, *Akılçılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 562.

⁸⁹ Manav - Gürdal, *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine*, 66.

yonel bir ilke sunarak seçime rehberlik edemez.⁹⁰ Yani yapılacak seçimin doğruluğu akıl tarafından gösterilemez. Bu nedenle yapılacak seçimlerin doğruluğu kesin değildir. Bu durum “kesinsizlik” sözcüğü ile ifade edilmektedir. Kesinsizlik, Kierkegaard felsefesi için temel kavramlardan biri olan öznel hakikatin ana vasıflarından birisidir. Öyle ki Kierkegaard, hakikati “*Tutkulu içsellik yoluyla sıkı sıkıya edinilmiş nesnel kesinsizlik*” olarak da tanımlar.⁹¹

İnsanın alternatif yaşam biçimleri arasında bir seçim yapması gerektiğini ve bu seçimin hayati önemi olduğunu söyleyen Kierkegaard’a göre üç yaşam yolu, üç temel bağlılık vardır. Kierkegaard, bunları “yaşam görüşleri”, “varoluş kategorileri”, “varoluş alanları”, “varoluş biçimleri” ve “yaşam yolunun aşamaları” olarak farklı şekillerde adlandırır.⁹² Ayrıca bunlara “varoluş küresi” de denilmektedir. Kierkegaard, bunları sırasıyla estetik küre, etik küre ve dinî küre diye adlandırır.⁹³ Kuşkusuz bu üç temel yaşam biçimi karşısında seçim yapma imkânına sahip olan birey, kendi yaşamıyla ilgili bir seçim yapmaktan ve yaptığı seçimin tüm sorumluluğunu üstlenmekten kaçınabilir. Ancak hatırlanacağı üzere Kierkegaard bu yolu seçen kimseleri ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Çünkü Kierkegaard’a göre kişinin böyle bir yol izlemesi yaşamdaki gerçek günahdır.⁹⁴ Ve insan için kendini geride tutup eyleme geçmemekten daha zararlı bir şey yoktur.⁹⁵

724 | db

Üç temel yaşam biçimi hakkında bilgi veren ve bunların temel karakteristiklerini açıklayan Kierkegaard, bunlar arasındaki seçimin nasıl yapılacağı konusunu da ele alır. Kierkegaard, “*Nesnel bilgilerle ya da mantıksal argümanlara göre yapılamayan bu seçim neye göre yapılacaktır?*” sorusuna seçimin kendisinin kişiliğinin içeriğini belirlediği yanıtı ile karşılık verir. Seçilmesi gereken şey, seçici ile en derin ilişki içindedir. Kişi, daha seçimini yapmadan önce kişiliğinin seçimle ilgisi vardır. Şayet kişi, seçim yapmayı ertelerse kişilik bilinçdışı bir şekilde seçimini yapar ya da içindeki karanlık güçler ona bu seçimi yaptırırlar. Böyle bir durumdaysa kişi tam bir parçalanmaya uğrar ve tekrar yapılması gereken bir şey olduğunu anlar fakat artık

⁹⁰ Solomon, *Akıcılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 168-169.

⁹¹ Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, çev. Serdar Rifat Kırkoğlu (Ankara: Fol Kitap, 2019), 17.

⁹² Solomon, *Akıcılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 169.

⁹³ Leigh Anderson, *Kierkegaard Üzerine*, 59.

⁹⁴ Leigh Anderson, *Kierkegaard Üzerine*, 100.

⁹⁵ Kierkegaard, *Tanrı'ya İhtiyaç Duyamak*, 10.

bunu yapmak genellikle çok zordur.⁹⁶ Kierkegaard, açıkça kişinin kendi kişiliğinin ve yaptığı seçimin farkında olmasını ve bu seçimi doğru zamanda yapmasını ister. Kişi, bu seçimi bilinçli bir şekilde, doğru zamanda yaptığı takdirde kendisi için en doğru tercihte bulunacaktır. Seçimi ertelemesi, kişiliğini zarara uğratabileceği gibi farkında olmadığı güdülerle yanlış bir tercihte bulunmasına da neden olabilecektir. Öte yandan o, seçimlerin kişiliğin karanlık güçleri tarafından gerçekleştirilebileceğini söyleyerek insanın her zaman bilinçli bir şekilde eylemediğini de dile getirmekte, insandaki bilinç dışı unsurlara dikkat çekmektedir.

Kierkegaard'a göre seçim yaparken asıl olan, doğru olanı seçmekten ziyade seçim sırasında kişinin sergilemiş olduğu enerji, ciddiyet, içtenlik ve tutkudur. Kişi yanlış olanı seçse dahi sergilediği enerji, ciddiyet, içtenlik ve tutku sayesinde yanlış olanı seçtiğini görebilecektir.⁹⁷ Dolayısıyla kişi şayet enerji, ciddiyet, samimiyet ve tutkuya sahipse uzun vadede yanlış seçim yapmayacaktır.

Kierkegaard her ne kadar üç yaşam biçiminin birer alternatif olarak kişinin önünde yer aldığı söylüyor olsa da onun üstün bulunduğu yaşam yolu dinî olandır, yani Hristiyanlıktır. Bir yaşam biçimi olan Hristiyanlık iman edilmesi gereken bazı inanç esaslarına sahiptir. Kierkegaard'a göre iman konusu olan bu inanç esasları bilgi değildir ve bunlara bilgiye yaklaşıldığı gibi yaklaşılmamalıdır. O konuyu şu şekilde izah eder: “*Mucizeler ve mezardan diriliş gibi Kutsal Yazılarda verilen Mesih'in kutsallığının kanıtları da sadece inanç için mevcuttur; yani bunlar “kanıt” değildir...*”⁹⁸

Ona göre iman esaslarının bir bilgi olmadığını görmek zor değildir. Kierkegaard'a göre bir iman konusu olan İnsan-Tanrı doktrinine erişme imkânını ne duyuşsal kesinlik ne de saf düşünce verebilir. Bu nedenle “*Mutlak ötekilik üzerine düşünülmez, onunla ilişkiye geçilir ve ona inanılır.*”⁹⁹ İman konuları gibi imanın kendisi de felsefe tarafından anlaşılabilir bir şey değildir. Kierkegaard bunu Hegel ile Hz. İbrahim'i anlaşılabilirlik bakımından kıyaslayarak gösterir. Hegel'i anlamının çok zor olduğu söylene de Kierkegaard onu az

⁹⁶ Søren Kierkegaard, *Erik – Estetik Dengesi/Kişiliğin Gelişiminde*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Araf Yayınları, 2013), 12-13.

⁹⁷ Kierkegaard, *Tanrı'ya İhtiyaç Duymak*, 301.

⁹⁸ Søren Kierkegaard, *Kierkegaard Yazılarından Seçmeler*, çev. İdil Merve Karaoğlu (Ankara: Gece Kitaplığı, 2021), 176.

⁹⁹ Hélèn Politis, *Kierkegaard Sözlüğü*, çev. İbrahim Eylem Doğan (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 59.

çok anladığı iddiasındaydı. Oysa Hz. İbrahim hakkında düşünmek onu adeta tüketmekte, buna rağmen onu anlama noktasında en ufak bir ilerleme sağlayamamaktaydı.¹⁰⁰

Kierkegaard, dinî yaşam biçimi dışında estetik ve ahlaki yaşam biçimlerinden de bahseder ve çeşitli eserlerinde bunları ayrıntıları ile açıklar. Bu iki yaşam biçimi hakkında kısaca şunlar söylenebilir: Estetik yaşam biçimi, boş ve gagesizce sürdürülen, birbiriyle bağlantısız hazların ve ruh hallerinin belirlediği bir hayattır. Estetik birey ruhun anlık tutkularını kovalar fakat onun nihai yazgısı can sıkıntısı ve hüzündür.¹⁰¹ Ahlaki yaşam biçimi ise yaşamda haz karşısında ahlaki normlara öncelik vermeye mümkün olur. Bu hayat, insanın birtakım istek ve arzuların toplamından daha fazlası, bütünlüklü ve tutarlılığa sahip bir varlık olma çabasının bir sonucudur.¹⁰² Kierkegaard'a göre etik olan nesnedir. Bu evrede kişi, Tanrı'ya karşı değil, topluma karşı sorumludur.¹⁰³ Ancak topluma değer veren bu yaşam biçimi, "kalabalık ahlaki" ile aynı şey değildir ve "toplumsal hassasiyet" de birey karşıtlığı ya da topluma sorgusuz sualsiz bir itaat olarak düşünülmemelidir. Kierkegaard, ahlaki Kant gibi özerk ve rasyonel bir alan olarak görmüştür. Ahlaki varoluş evresinde birey, onu aşan ve istisnaya yer bırakmayacak biçimde evrensel olan rasyonel ilkelere göre hareket eder.¹⁰⁴ Bu da Kant'ın ödev ahlakının öne çıkan özelliklerinden bir tanesidir. Anlaşıldığı üzere Kierkegaard, ahlak söz konusu olduğunda Kant'tan oldukça etkilenmiştir. Ancak Kierkegaard'a göre kişinin ahlaklı olmasının nedeni onun rasyonel olması değil, bu yaşam biçimine öznel bir şekilde bağlanmış olmasıdır.

Kierkegaard'ın yaşam biçimlerine ilişkin yaptığı bu tasnif aklı Platon ve Aristoteles'in tasniflerini getirmektedir. Hatırlanacağı üzere onlar da üç farklı insan tipi ve buna bağlı olarak da üç ayrı yaşam biçimi olduğunu ileri sürmüştü. Platon'a göre toplumu oluşturan bu insan tipleri şunlardır: Yönetici, koruyucu ve besleyici. Platon'un yönetici, koruyucu ve besleyici kesimler olarak adlandırdığı bu kesimler ruhun üç yanına karşılık gelirler. Bu sınıflardan ilki bilgeliğiyle, ikincisi yiğitliği ve eğitilmiş gücüyle, üçüncüsü de top-

¹⁰⁰ Søren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Anka Yayınları, 2002), 75-76.

¹⁰¹ West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş – Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, 203.

¹⁰² Ahmet Cevizci, *Etik – Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 346.

¹⁰³ Manav - Gürdal, *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine*, 82.

¹⁰⁴ Solomon, *Akılçılıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*, 176.

lumun bedensel ihtiyaçlarını karşılayarak topluma katkıda bulunur.¹⁰⁵ Yönetimde bulunması gereken kişi filozoftur. Platon, filozofu bilgeliğin bütününe isteyen kimse olarak tanımlar.¹⁰⁶ Bileliği temsil eden bu insanlar hiç değişmeden kalan şeylere varabilen insanlardır.¹⁰⁷ Platon için ruh bedenden üstündür ve akıl da ruhun en değerli kısmıdır. Bu nedenle ona göre en üstün insan bilgeliik sahibi filozoftur ve en üstün yaşam biçimi de filozofun yaşam biçimidir. Aristoteles de haz yaşamı, siyaset yaşamı ve *teoria* yaşamı olmak üzere belli başlı üç yaşam biçimi olduğunu ileri sürer.¹⁰⁸ Aristoteles'in *teoria* yaşamı adını verdiği yaşam filozofun yaşamıdır ve Platon için olduğu gibi Aristoteles için de bu yaşam biçimi en üstün yaşam biçimi olup yalnızca seçkin bir azınlık için uygundur. Yaptıkları yaşam biçimleri sınıflandırması için Kierkegaard ile bu antik dönem filozofları arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa söylenecek ilk şey, antik dönemde dinî yaşam biçiminin bir kategori olarak yer almadığı olacaktır. Diğer yandan Platon ve Aristoteles için iyi yaşam, filozofun yaşamı olup yalnızca seçkin bir azınlık için mümkünken Kierkegaard için en iyi yaşam biçimi olan dinî yaşam kuramsal olarak her insan için mümkündür. Platon ve Aristoteles için filozof olmak ancak uygun tabiata sahip olup, ideal toplumsal koşullarda yetişip iyi bir eğitim almakla gerçekleşebilir. Bu da çok sık rastlanmayan bir durumdur. Kierkegaard içinse gerekli kararlılığa sahip olan herkes iman sıçramasını gerçekleştirebilir. Bunun için özel bir yaratılış ya da ideal toplumsal koşullar veya çok iyi bir eğitim gerekli değildir.

Sonuç

Yaşadığı dönemi gözlemleyen Kierkegaard, o zamanki insanların nesnel hakikate, bilime ve bilmeye ne kadar büyük bir önem verdiklerini görmüştür. Akla ve bilime verilen önem nedeniyle rasyonel ve bilimsel olan adeta insan hayatındaki en üst otorite olarak görülmekteydi. Ancak bilimsel bilgi, yalnızca doğal varlıklar hakkında edinilebilmekte; insanın kendi iç dünyası da dâhil olmak üzere, nasıl yaşanacağı, ruhun ölümsüzlüğü ve Tanrı'nın varlığı gibi hayati öneme sahip temel konularda bilim sessiz kalmaktadır. Oy-

¹⁰⁵ Alfred Edward Taylor, *Platon/Bilgi, Ruh ve Devlet*, çev. Cengiz İskender Özkan (Ankara: Fol Kitap, 2020), 80-81.

¹⁰⁶ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyuboğlu- M. Ali Cingöz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005), 150.

¹⁰⁷ Platon, *Devlet*, 157.

¹⁰⁸ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2009), 12.

saki bunlar hakkında verilen kararlar ya da sahip olunan inançlar bir insanın kendi hayatını biçimlendirmesinde son derece önemlidir. Kierkegaard'a göre bu konularda nesnel bilginin ortaya konamayışı insanın bu konularda bir karar almasını engellememelidir. Bilim bu konularda bir hükme varamıyor diye insan bu konuları yok sayamaz. Bilimden yardım alamamasına rağmen insan bu konularda kendi başına düşünme ve karar alma imkân ve sorumluluğuna sahiptir.

Kierkegaard, nesnel hakikati ortaya koyan bilimsel yöntemin doğadaki nesnelere uygulanabileceğini kabul etmekle beraber insana ve manevi konulara bilimsel yöntemlerle yaklaşılmasına itiraz eder. Bu konularda bilimsel yöntemle başvurulması insanı asla hakikate ulaştırmayacaktır. Çünkü hakikat, zannedildiği gibi insanın dışındaki olgularda bulunmaz, o bizzat insan tarafından irade, kararlılık, tutku ve samimiyetle gerçekleştirilen eylemler ile vücuda gelir. Hakikati dış olguların bilgisine indirgemek insanın gerçek bir varoluşa erişmesini engelleyecek en büyük nedenlerden bir tanesidir. Varoluşu anlayamayan nesnel bilgi, varoluşumuzu gerçekleştirmede bize yardım edemeyecektir. Bu nedenle hakikati bilimsel bilgi ile özdeşleştirip yaşamımızı bu bilgiyi esas alarak yaşayacak olursak dolu dolu, inançlı, kararlı ve tutkulu bir hayat yaşayamayız ki bu, gerçek bir varoluştan mahrum kaldığımız anlamına gelir.

728 | db

Diğer yandan kalabalığa uyararak kendi iç sesine kulak vermeden, herkes gibi yaparak yaşama kolaylığına kaçmak da mümkündür. Kaçırılmış bir fırsat olarak görülebilecek olan bu tercih de insanı gerçek bir varoluş imkânından alıkoyar. Kierkegaard, bizlerin yaşamımızın her anında bir *ya/ya da* seçeneği ile karşı karşıya kaldığımız bir özgürlük içinde olduğumuzu söyler. Yaptığımız seçimler kolay değildir; bu seçimlerin doğruluğunu garanti edecek hiçbir şey yoktur. Ayrıca seçimde bulunma durumu bir kerede son bulmaz, biteviye devam eder. Bu da bizim sürekli bir farkındalık, kararlılık ve mücadele içinde olmamızı gerektirir. Fakat bizler için sahici ve anlamlı bir varoluş ancak bu şekilde mümkündür.

Bu çalışma ile seçim, özgürlük, tutku, bağlılık, irade gibi geleneksel felsefe tarafından muteber sayılmayan birçok varoluşçu kavramı felsefeye dâhil eden Kierkegaard'ın birey olarak sahip olduğumuz ve bir şekilde yaşadığımız bu hayatın ne tür olanaklar içerdiğini gösterdiği, bu olanakları değerlendirirken nesnel hakikat nosyonuna ya da kitlelere bağlı olmaksızın özgür bir şekilde seçim-

de bulunmamız gerektiğini ve varoluşumuzu gerçekleştirme imkânının yalnızca kendi elimizde olduğunu ortaya koyduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akış Yaman, Yasemin. "Kierkegaard Varoluşçuluğunun Kaynakları". *Özne* 25 (Güz 2016), 9-33.
- Akış, Yasemin. "Varoluş Başlangıcı: Søren Kierkegaard". *Varoluş Filozofları*. ed. A. Kadir Çüçen. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2009.
- Bakewell, Sarah. *Varoluşçular Kahvesi*. çev. Emre Gözgülü. İstanbul: Domingo Yayınevi, 2020.
- Blackham, H. J. *Altı Varoluşçu Düşünür*. çev. Ekin Uşşaklı. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.
- Cauly, Olivier. *Kierkegaard*. çev. Işık Ergüden. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
- Cevizci, Ahmet. *Etik – Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Çüçen, A. Kadir. "Varoluş Felsefesi ya da Varoluşçuluk Nedir?". *Varoluş Filozofları*. ed. A. Kadir Çüçen. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018.
- Delacampagne, Christian. *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi*. çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Direk, Zeynep. *Çağdaş Kıta Felsefesi – Bergson'dan Derrida'ya*. Ankara: Fol Kitap, 2021.
- Ferguson, Robert. *Kierkegaard'dan Hayat Dersleri*. çev. Elif Ersavcı. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2020.
- Ferry, Luc. *Gençler için Batı Felsefesi*. çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Geuss, Raymond. *Sokrates'ten Adorno'ya Felsefe*. çev. İbrahim Yıldız. Ankara: Dipnot Yayınları, 2019.
- Guthrie, W. K. C. *Yunan Felsefe Tarihi – Beşinci Yüzyıl Aydınlanması: Sofistler ve Sokrates*. çev. Sabri Gürses. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2021.
- Hadot, Pierre. *Yaşam İçin Felsefe*. çev. Kağan Kahveci. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zamanç*. çev. Kaan. H. Ökten. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Kierkegaard, Søren. *Aforizmalar*. çev. Nur Beier. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2013.
- Kierkegaard, Søren. *Etik – Estetik Dengesi/Kişiliğin Gelişiminde*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Araf Yayınları, 2013.
- Kierkegaard, Søren. *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.
- Kierkegaard, Søren. *Hayat Çözülecek Bir Problem Değil, Yaşanacak Bir Hakikattir*. çev. Hamza Celâleddin. İstanbul: Destek Yayınları, 2020.
- Kierkegaard, Søren. *İroni Kavramı – Sokrates'e Yoğun Göndermelerle*. çev. Sıla Okur. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2020.
- Kierkegaard, Søren. *Kahkaha Benden Yana*. çev. Nedim Çatlı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Kierkegaard, Søren. *Kayı Kavramı*. çev. Türker Armaner. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Kierkegaard, Søren. *Kırdaki Zambak ve Gökteki Kuş - Üç Dini Sohbet*. çev. Nur Beier. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.
- Kierkegaard, Søren. *Kierkegaard Yazılarından Seçmeler*. çev. İdil Merve Karaoğlu. Ankara: Gece Kitaplığı, 2021.
- Kierkegaard, Søren. *Korku ve Titreme*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Kierkegaard, Søren. *Meseller*. çev. Osman Çakmakçı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.

- Kierkegaard, Søren. *Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine*. çev. Bülent Tokdemir. İstanbul: Paris Yayınları, 2017.
- Kierkegaard, Søren. *Tanrı'ya İhtiyaç Duymak*. çev. Zeynep Yeter. İstanbul: Zeplin Kitap, 2018.
- Kierkegaard, Søren. *Tekerrür*. çev. Zeynep Talay. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014.
- Kierkegaard, Søren. *Ya/Ya Da*. çev. Nur Beier. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2020.
- Leigh Anderson, Susan. *Kierkegaard Üzerine*. çev. Gökhan Gürdal. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014.
- Manav, Faruk - Gürdal, Gökhan. *Kierkegaard - Birey ve Varoluş Üzerine*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013.
- Megill, Allan. *Aşırılığın Peygamberleri*. çev. Tuncay Birkan. Ankara: Ayraç Kitabevi, 2008.
- Mounier, Emmanuel. *Varoluş Felsefelerine Giriş*. çev. Serdar Rifat Kirkoğlu. Ankara: Fol Kitap, 2019.
- Nietzsche, Friedrich. *Filozofun Kitabı*. çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016.
- Nietzsche, Friedrich. *Güç İstenci*. çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Nietzsche, Friedrich. *Şen Bilim*. çev. Levent Özşar. Bursa: Asa Kitabevi, 2003.
- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyuboğlu- M. Ali Cingöz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005.
- Politis, Hélèn. *Kierkegaard Sözlüğü*. çev. İbrahim Eylem Doğan. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Solomon, Robert C. *Akılcalıktan Varoluşçuluğa - Varoluşçular ve 19. Yüzyıldaki Kökleri*. çev. Reha Kuldaşlı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Strauss, Leo. *Nietzsche*. çev. Özgüç Orhan. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Taşdelen, Vefa. *Benlik ve Varoluş - Kierkegaard Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Hece Yayınları, 2017.
- Taylor, Alfred Edward. *Platon/Bilgi, Ruh ve Devlet*. çev. Cengiz İskender Özkan. Ankara: Fol Kitap, 2020.
- Türkyılmaz, Çetin. *Bunalım Çağı - Kierkegaard Marx Nietzsche*. Ankara: Bibliotech Yayınları, 2016.
- West, David. *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş - Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*. çev. Ahmet Cevizci. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.

Whatness Of Existence Within The Context Of Distinction Between Objective And Subjective Truth According To Kierkegaard

Sebile BAŞOK DİŞ*

Extended Abstract

Kierkegaard, the founder of existentialism, placed the concept of existence at the centre of his philosophy and sought an answer to the question of how the individual should realize his own existence, in other words, how he should live. In terms of their effects on existence, Kierkegaard warns that overestimating them will prevent the realization of the act of knowing, evaluating science, scientific method, scientific knowledge, reflection, abstract thought, and the act of knowing, which were highly valued in his own time existence. According to him, the type of objective knowledge, which he calls objective truth, does not cover the whole of truth. Science, which provides information about natural beings such as plants, animals and stars, does not provide any benefit when it comes to human existential issues. It is dangerous to use scientific methods in these issues and it can lead to harmful results. Kierkegaard opposes approaching human existence with scientific methods, and also opposes using scientific methods in spiritual matters. According to him, science has no answer for issues such as the existence of God and the immortality of the soul.

Apart from the objective truth, another truth is determinative in regulating the individual's life, which Kierkegaard defines as "ideas to live and die for". These are subjective truths and unlike objective truths, they do not carry necessity, certainty and objectivity. Scientific methods cannot reach these subjective truths. Subjective truths cannot be proven certain, that is, they are not certain. Kierkegaard does not see this uncertainty as a problem. Because there is no right or wrong in subjective truths like in objective truths. What makes subjective truth true is the energy, passion, sincerity and seriousness of the person who adopts it. If one has these and thus approaches his subjective truth, he will not be wrong in the long run.

Thinking that action is the priority and essential for life rather than knowledge, Kierkegaard draws attention to the danger that contemplation and abstract thought pose for human existence. According to him, excessiveness in contemplation and abstract thought eliminates the power of action of man. Contemplation of action often results in inaction; contemplation consumes man's power of action. For this reason, Kierkegaard, who is not against contemplation or abstract thought per se, criticizes the excess in these. Kierkegaard sees man as a multifaceted being who acts, feels, believes and knows. In his own time, by giving

* Asst. Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Turkish-Islamic Thought, Konya, Turkey, sebile_basok2000@yahoo.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-1960-697X>

excessive importance to knowledge and contemplation, man is reduced to one of these aspects, a knowing being. In this one-sided state, man cannot realize his existence, he can only become an observer.

Kierkegaard mentions Socrates as an example of how man can realize his existence. Although Socrates was enthusiastic about knowing, this enthusiasm did not detach him from life. He pursued not the knowledge of nature, but the question of how to live. He adopted the belief in the soul's immortality, which is a subjective truth, and organized his whole life according to this belief. Although there is no objective evidence in favour of this belief, Socrates, who adopted it, took great risks, made a choice about how to live his life, and remained true to this choice throughout his life.

Humans have to make choices and take decisions on various issues in life. Science or logic does not help him in these choices and decisions, which are existentially important. Kierkegaard says that in this case, the individual should take his own responsibility by thinking for himself in the determinism of his personality. According to him, there are three basic lifestyles and spheres of existence: aesthetic, moral and religious. There is no objective accuracy or rational criterion to use when choosing between them. The person is free to choose between them and all responsibility for his choice belongs to him. Kierkegaard, who prefers the religious lifestyle to the others, objects to the approach of Christianity as a subject of knowledge and the efforts to rationalize it. According to him, the principles of belief are not knowledge and thinking about them cannot make them understood. Reminding us of our freedom and responsibility, Kierkegaard harshly criticizes these people by saying that people who do not assume the responsibility of existence by not making a choice and who exterminate the possibility of realizing their existence commit a real sin. In this study, Kierkegaard's views on truth and existence in the context of the distinction between objective truth and subjective truth have been tried to be revealed together with other related concepts.

Keywords: Knowledge, Action, Choice, Belief, Socrates.

